

HARİTA İLK KEZ ANADOLU'DA YAPILDI

Dünyanın en eski haritası 8200 yıl önce Konya'nın güneyinde Çatalhöyük'te yapıldı. Duvara çizilen bu haritada Çatalhöyük'ün planı ve Hasan Dağı yer alır.

Çatalhöyük Taş Devri'nde Kentleşmeyi Başlattı

Çatalhöyük'te bulunan dünyanın en eski haritası, 3 metre uzunluğunda ve 90 santimetre enindedir. Harita kerpiç bir evin duvarına çizilerek boyanmıştır. Karbon-14 analiziyle, haritanın M.Ö. 6200'de yapıldığı kanıtlandı. Çok iyi korunmuş olan haritada, Çatalhöyük'ün kuş bakışı planı ve uzaktaki Hasan Dağı yer alır. Çatalhöyük, M.Ö. 7500'de küçük bir köy olarak Konya'nın Çumra ilçesinin güneyinde kuruldu. Kerpiçten yapılan ve genellikle birbirine bitişik olan evlerde, kapı yerine tavandaki delik kullanılırdı. Ahşap bir merdiven veya basamaklarla çatıya çıkılırdı. Çatılar bitişik olduğundan halk sokak yerine evlerin çatısında dolaşır komşularıyla görüşürdü. İstilaya uğramamış olan Çatalhöyük'te halk barışçı ve üretkendi. Kazılarda savaş izlerine rastlanmayan bölgede, halk yaklaşık 1800 yıl yaşadı. Dünyada kentleşmeye geçen ilk yerleşim yeri veya ilk yerleşimlerden biri Çatalhöyük'tür. Halen dünyadaki en iyi korunmuş taş devri yerleşim bölgesi burasıdır. Yangın nedeniyle kerpiç ve sıvaları seramik özelliği kazanan bazı evler çok iyi durumdadır. Sağlam kalan evlerde küçük heykelcikler ve duvarlarda hayvan resimleri bulundu. Kazılarda havan, havaneli, taş boncuklar, yüzük, bilezik, balta, kaşık, kepçe, iğne ve kemer tokası gibi objeler çıktı. Seramikten yapılmış dünyanın en eski mühürleri, dünyanın en eski aynaları olan obsidiyen (doğal cam) aynalar ve en eski dokuma kumaş örnekleri de Çatalhöyük'te çıktı.

**Çatalhöyük'ün 8200 yıllık haritası (kopya)
Aslı Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde**

Babilliler Dönemindeki Dünya Haritaları

Babil'de Fırat Nehri'nin batısındaki sulama kanallarını gösteren kil tabletteki harita, M.Ö. 1600'lerden kalmaz. Başka bir kil tablete çizilen Nippur kentinin haritası da M.Ö. 1300'lerden kalmaz. Babilliler'e ait M.Ö. 500'den kalan ve üzerinde yazılı açıklamalar olan kil tablet ilginçtir. Tablette daire şeklinde bir

dünya haritası vardır. Boyutları yaklaşık 7x8 santimetre olan bu haritada, Babil dünyanın merkezi olarak gösterilmektedir. Tablette, Babil çevresindeki 7 yerleşim bölgesi işaretlenmiş ve Urartu, Elam ve Asur adları okunabilmiştir. Babil'in ortasından geçen Fırat Nehri de haritada görülmektedir. Dünyanın yassı bir daire şekline gösterildiği haritada iç içe iki daire vardır ve aralarında kalan kısım "acı-tuzlu nehir" olarak tanımlanan denizleri gösterir. Babil'in kuzeyindeki küçük yarım daire ise Zagros Dağları'dır. Dış dairede 7 adet üçgen vardır ve her biri açık denizlerdeki adaları temsil eder. Bu adaların, yer ile gökyüzünü bağladığı ve adalarda efsanevi yaratıkların yaşadığı, haritada yazılıdır. Mısır'da yapılan az sayıdaki haritalardan birisi M.Ö. 2500'de papirüs üzerine çizilmiştir ve Nil Nehri ile çevresini kapsar.

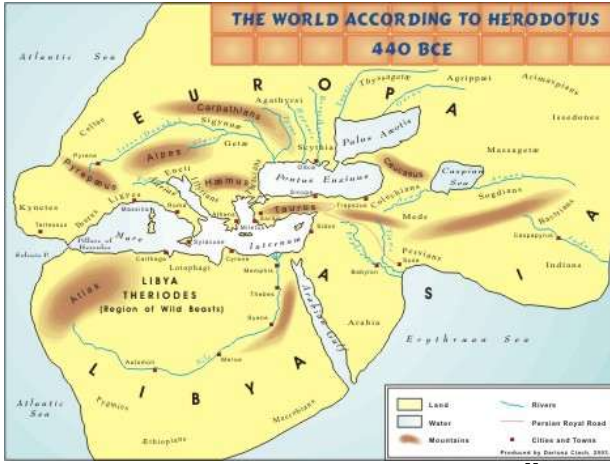

Babil'in merkezde olduğu dairesel dünya haritası (M.Ö. 500)

Yunan, Roma ve Abbasi Dönemleri

Babilliler gibi Yunanlı filozoflar da Yunanistan'ı dünyanın merkezi kabul eden haritalar yaptı. Miletli Hekataeus, Anaksimander ve Herodot harita yapanlardan bazılarıdır. Anadolu kıyısında Milet'te yaşayan Hekataeus, filozof ve tarihçiydi. Pers istilasını sırasında Milet'te idi. Babil haritaları hakkında bilgi sahibi olduğu sanılıyor. M.Ö. 500'de çizdiği haritanın merkezinde Yunanistan ve Anadolu yer alır. Yunanlılar; Mısır, Libya, İtalya ve İspanya gibi Akdeniz ülkelerinin varlığını biliyordu. Karadeniz çevresinde de bazı ülkeler olduğunu farkındaydılar. Bu nedenle Hekataeus'un haritası Babil'de çizilenden daha kapsamlıydı. Ancak dini inançlar ve efsaneler nedeniyle onun haritasında da dünya tepsi gibiydi ve tepsinin dışında tehlikeli denizler vardı. Anaksimenes ise hocalarının tersine, dünya haritasını dikdörtgen şeklinde çizdi. Herodot'un M.Ö.

440'ta çizdiği harita, daire şeklinde değil düzensizdi ve etrafı denizlerle çevriliydi. Roma dönemindeki haritalar Yunan haritalarına benzerdi ve dünyanın tepsi gibi su üstünde yüzdüğü sanılırdı. Abbasiler döneminde çok sayıda coğrafyacı ve matematikçi yetişti. El Harezmi, matematik ve coğrafya alanlarında Halife Memun'un değer verdiği bir uzmandı. Yazdığı matematik kitabı sayesinde Avrupalılar cebirin prensiplerini öğrendi ve cebir gelişti. Harezmi'nin, 833'te yazdığı Kitab Surat al-Arz adlı coğrafya kitabı çok değerlidir. Daha sonra El İdrisi'nin 1154'te tamamladığı atlas ve çizdiği dünya haritası, o dönemde doğruya en yakın bilgileri içeriyordu.

Heredot'un dünya haritası M.Ö. 440

Anadolu'da ve Avrupa'da Modern Haritacılığın Gelişmesi

Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügati't Türk adlı eserini 1074'te yazdı. Abbasiler'in himayesinde iken yazdığı bu eserde çizdiği dünya haritası, Türkler tarafından çizilen en eski harita olarak kabul ediliyor. Dünyaca tanınan en önemli Osmanlı haritacısı Piri Reis'tir. Piri Reis'in 1513'te çizdiği harita, Amerika Kıtası'nın doğu kıyılarını gösteren en eski haritalardan biridir. Haritada, Avrupa ve Afrika'nın batı kıyıları da görülmektedir. Bu haritayı, Kristof Kolomb'un haritası da dahil olmak üzere 20 farklı haritadan yararlanarak hazırlamıştı. Avrupalı ve Osmanlı denizcilerin bilgilerini derlemiş ve o dönemin doğruya en yakın haritalarını çizmişti. Harita, ceylan derisi üzerine çizilmiştir ve boyutları 90x60 santimetredir. Avrupa'da, haritacı bilim adamları Orta Çağ boyunca kilisenin dini baskısı nedeniyle pasif kaldı. Amerika Kıtası'nın keşfi ve Rönesans'ın etkisiyle modern haritacılık teknikleri gelişti. Portekizli haritacı D. Ribeiro'nun 1527'de hazırladığı dünya haritası, ilk modern harita kabul edilir. Dünyanın ilk modern atlası, A. Ortelius tarafından 1570'te hazırlandı. İngiltere'de Londra yakınındaki Greenwich'in, meridyenlerin başlangıç noktası olarak doğu ve batıyı ayırdığı 1884'te kabul edildi.

Piri Reis'in Amerika Kıtası'nı gösteren haritası (1513)

Matbaa, fotoğraf ve uçak teknolojilerinin gelişmesi modern haritacılığın önünü açtı. Uydu ve bilgisayar teknolojilerinin desteği ile haritacılık mükemmelleşti.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü